

СОРОКІН Питирим Олександрович [Pitirim Sorokin; 23 січ. (4 лют.) 1889, с. Тур'я, Яренський повіт, Вологодська губернія (Російська імперія) (нині – Княжпоготський муніципальний р-н Вологодської обл., Республіка Комі, РФ) – 10 лют. 1968, Вінчестер (Уінчестер) (англ. Winchester) (штат Массачусетс, США)] – видатний російсько-американський філософ, соціолог і культуролог, один із засновників Гарвардської школи соціології.

Початкову освіту здобув у Гамівській церковно-приходській школі у Пермській губернії та Хрінівській церковно-вчительській школі у Костромській губернії. У 1907 переїхав до Петербургу. У 1909 вступив до Психоневрологічного інституту, в якому познайомився з М. М. Ковалевським і Є. В. Де-Роберті. У 1910 перевівся на юридичний факультет Імператорського Санкт-Петербурзького університету (нині – Федеральное государственное бюджетное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Санкт-Петербургский государственный университет» (Федеральна державна бюджетна освітня установа вищої професійної освіти «Санкт-Петербурзький державний університет»)), де проходив спеціалізацію по кафедрі кримінального права під керівництвом відомого правознавця Л. Й. Петражицького.

У 1915 почав працювати у Петербурзькому університеті, де читав курс лекцій із філософії права, психології, естетики. Великий вплив на формування С. як вченого справили М. М. Ковалевський, особистим секретарем якого він був протягом кількох років. У 1917

отримав звання приват-доцента Петроградського університету. Займався викладацькою діяльністю в декількох інститутах, брав участь в «лікнепі». У 1920 став професором кафедри соціології Петроградського університету. Маючи ступінь магістра кримінального права, сподівався захистити дисертаційну роботу на основі праці «Злочин і кара, подвиг і нагорода», що була опублікована у 1913. Для захисту була створена комісія на початку 1917. Однак його плани в лют. 1917 були зруйновані російською революцією. У 1922 отримав ступінь доктора соціології за роботу «Система соціології, т. 1–2», опубліковану у 1920.

Прихід до влади більшовиків С. розглядав як катастрофу, його світогляд не узгоджувався з радянською ідеологією. У 1922 С. назавжди залишив Росію. Спочатку виїхав до Берліну, потім до Праги, а в 1923 – до США. У 1924–30 займав посаду професора соціології університету Міннесоти. У 1930 отримав громадянство США. У 1930–59 – професор Гарвардського університету, організатор і керівник факультету соціології. Водночас був президентом Міжнародного інституту соціології, президентом Американської соціологічної асоціації. Брав участь у багатьох наукових конференціях. Читав лекції в Америці та Європі.

Величезний теоретичний спадок С. зачінає не лише близьку для вченого соціологію, а й поширюється на сферу філософії, культурології, психології, кримінології, теорії держави і права. С. вважається творцем російської школи соціології кримінального права та кримінології.

До розгляду злочину підходив з психологічної точки зору, вважав, що злочин є психологічним явищем, яке виникло в ході соціального спілкування. Тлумачив злочин на основі класифікації «шаблонів» поведінки людей у суспільстві і форм реагування на них. Основну причину злочинності С. знаходив у розбіжності «шаблонів поведінки» різних груп населення, об'єднаних (найчастіше в результаті переможної завоювницької війни) в єдину «замирену групу». Запропонував кваліфікувати діяння як злочинне на основі специфічних переживань індивіда, в результаті яких сам індивід вважає вчинок злочинним. Разом із тим, зважаючи на суспільно-політичну практику свого часу, С. визнавав, що нині злочин – це такий вчинок (діяння), який заборонено існуючим законом, інакше кажучи, який порушує норму, що охороняється кримінальним законом. Розглядав злочини як суспільну недугу, боротися з якою мусить усе суспільство.

Фактори злочинності С. поділяв на 3 групи: 1) фактори космічні або фізико-хімічні; 2) фактори біологічні або органічні; 3) фактори суспільні або соціальні. Головним джерелом злочинності вважав сучасний йому суспільний поділ на класи, що призводить до нерівномірного розподілу багатств між різними класами, за якого одні класи отримують

П. О. Сорокін

надлишок багатства, а інші приречені на бідність і злидні. Голод, невпевненість у завтрашньому дні, страх за себе і своїх дітей втілює ворожнечу в суспільстві, призводить до відчаю, пияцтва. Це і є постійним джерелом злочинності. Запропонував засоби боротьби зі злочинністю. Вважав, що боротися шляхом одних лише покарань – справа безнадійна. Завдання зводиться не до покарання злочинців за вже вчинені злочини, а до попередження самих злочинів, до знищення тих причин, які викликають злочинні акти. Оскільки головним джерелом злочинності є економічна незабезпеченість, остільки головна увага має бути звернена на покращення економічного становища народу. Покарання ж має відігравати лише допоміжну роль, сама система покарань повинна радикально змінитись у бік зменшення жорстокості, знищення смертної кари, зміни режиму в'язниць та інших виховних закладів, які остаточно деформують індивідуальну правосвідомість, а не виправляють тих, що потрапили до них, за його словами, «нещасних ізгоїв життя, які називаються злочинцями».

Більшість праць С. присвячена дослідженню сучасної йому цивілізації і спрямована на виявлення й аналіз основних проблем суспільства, що перебуває у стані кризи. Вчений дослідив проблеми: як впливає криза на кожну конкретну людину; що відбувається з моральними нормами і моральним станом суспільства; як трансформується поведінка людини, поставленої в екстремальні умови існування; що відбувається з внутрішнім світом людини, з її психічною організацією, з моральними засадами конкретного індивіда. На основі цього дослі-

дження С. запропонував шляхи виходу із кризових ситуацій, а отже й попередження злочинності.

Основні праці С., в яких досліджуються проблеми злочинності: «Преступность и ее причины» («Злочинність та її причини», 1913); «Преступление и кара, подвиг и награда: Социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали» («Злочин і кара, подвиг і нагорода: Соціологічний етюд про основні форми суспільної поведінки і моралі», 1913); «Система социологии, т.1–2» («Система соціології», 1920); «Social and Cultural Dynamics. Vol. 4» («Соціальна і культурна динаміка, в 4-х т.», 1937–41); «Crisis of our Age» («Криза нашого часу», 1941); «Man and Society in disaster» («Людина і суспільство в умовах лиха», 1942); «The Basic Trends of Our Times» («Головні тенденції нашого часу», 1964).

Лит.: Сорокин П. А. Дальняя дорога: Автобиография. М., 1992. URL: <https://unotices.com/book.php?id=127023&page=23>; Його ж. Преступление и кара, подвиг и награда: социологический этюд об основных формах общественного поведения и морали. М., 2006. URL: <http://texts.news/sotsiologii-pervoistochniki/prestuplenie-kara-podvig-nagrada.html>; Його ж. Преступность и ее причины. В кн.: Сорокин П. А. Ранние сочинения: 1910–1914 годы. СПб., 2014. URL: <http://rksorokinctr.org/images/nauka/sorokin%201%20tom.pdf>.

В. І. Тимошенко.